

Inleiding: Antilliaans erfgoed nu, en in de toekomst

Gert Oostindie & Alex van Stipriaan

In het eerste deel van *Antilliaans erfgoed* werd onderzocht hoe het culturele erfgoed van Aruba, Bonaire en Curaçao, evenals het denken daarover, zich sinds de negentiende eeuw heeft ontwikkeld. Welke invloeden deden zich gelden – denk aan migraties, kolonisatie en dekolonisatie, globalisering, industrialisering, toerisme? Hoe werd het erfgoed gewaardeerd, waarin verschilden koloniale blik en Antilliaanse perspectieven? Welk beleid voerde Nederland, welk beleid de overheden op de eilanden? Hoe verhield dit alles zich tot processen van natievorming en nation branding?¹

In de bijdragen aan deel II worden vergelijkbare vragen gesteld, maar is het tijdsperspectief verschoven naar het heden en de toekomst. Hoe staat het vandaag met de waardering van, en discussies over, dit Antilliaans erfgoed? Welke initiatieven worden genomen om sturing te geven aan deze processen? Het andere tijdsperspectief betekent dat sommige thema's nu wat minder aandacht krijgen, of althans in een ander daglicht worden gesteld. Zo komt Nederland wat minder voor het voetlicht als de koloniale overheerser en juist wat meer als woonplaats van 'het zevende eiland', het land dus waar de Antilliaanse gemeenschap sterk is gegroeid en waar het Antilliaanse erfgoed, hoe schoorvoetend ook, nu meer wordt erkend als onderdeel van de nationale geschiedenis en cultuur. Er kan ook veel meer ruimte worden gegeven aan stemmen van Caribische Nederlanders, aan hun opvattingen, vragen, praktijken en wensen. Evenzo kan nu aandacht worden gegeven aan initiatieven die vandaag belangrijk zijn voor het conserveren, toegankelijk maken, overdragen en verder ontwikkelen van het erfgoed.

Thematisch wordt in dit deel ook meer aandacht besteed aan de relatie tussen erfgoedbeleid en *nation branding*. Dat is logisch, want in de afgelopen decennia werd het toerisme ontwikkeld tot de belangrijkste economische sector van de drie eilanden. Dit roept vragen op over de wijze waarop de eilandelijke culturen 'in de etalage worden gezet', vragen die nu veel prangender

zijn dan voorheen. De explosieve groei van dat toerisme bracht ook een sterke immigratie mee, die nieuwe vragen opwierp over eilandelijke identiteiten en de plaats van nieuwkomers en hun culturen. In die debatten spelen nu ook vragen over de Antilliaanse diaspora in Nederland een rol, naast vragen over de betekenis van de staatkundige veranderingen. Aruba en Curaçao zijn nu autonome landen binnen het Koninkrijk, Bonaire is min of meer geïntegreerd in Nederland, in de constructie van een ‘openbaar lichaam’. Hebben de drie eilanden nog het gevoel dat ze iets delen, willen ze nog aan die gezamenlijkheid werken, en zo ja, welke instrumenten hebben ze daartoe?

Waar in de meer historisch gerichte bijdragen aan deel I van *Antilliaans erfgoed* de lokale stem vaak noodgedwongen ontbrak of slechts gefragmenteerd kon worden gereconstrueerd, geldt dit natuurlijk niet voor het heden. Colet van der Ven en Dyonna Benett interviewden een elftal Antillianen – uit en in Aruba, Bonaire, Curaçao en Nederland – over hun opvattingen over cultureel erfgoed. In een korte toelichting vertellen zij hoe zij dit project aanpakten en wat de uitkomst was. Fragmenten uit hun project lopen als een rode draad door beide bundels.

Thaïs Franken beschrijft vervolgens, mede gebaseerd op enquêtes en workshops die het team van Traveling Caribbean Heritage in 2017 organiseerde, hoe de erfgoedarena's van de drie eilanden er vandaag uit zien en vooral welke kansen en problemen mensen die actief zijn in deze sector benoemen. Dit artikel is de samenvatting van een veel uitvoeriger analyse die op de website te lezen is.² Op elk van de drie eilanden is men trots op de lokale cultuur. En men is ervan overtuigd dat cultureel erfgoed constructief kan worden ingezet voor niet alleen natievorming, maar ook voor nation branding, zonder dat daarmee wordt vervallen in een teveel aan commerciële folklorisering. Maar er zijn grote zorgen over enerzijds een gebrek aan middelen, visie en steun van overheidswege, anderzijds over een gebrek aan cultureel bewustzijn, zeker onder de jongere generaties. In Nederland liggen de prioriteiten anders: daar gaat het er vooral om dat het Caribische erfgoed mee wordt genomen in het bredere verhaal van de cultuur en geschiedenis van het hele, trans-Atlantische Koninkrijk.

Ooit werden in de westerse wereld musea opgezet om de hoogtepunten van de eigen en allengs – en in veel mindere mate – ook andere culturen te tonen. Dat waren dan tentoonstellingen van cultureel erfgoed *avant la lettre*. Het is inmiddels een cliché om te benadrukken dat het erfgoed van iedere willekeurige cultuur veel breder is dan wat ervan museaal wordt tentoongesteld. Dat neemt niet weg dat musea nog steeds een heel belangrijke rol spelen in het definiëren en canoniseren van wat kenmerkend is voor een bepaalde cultuur. Om die reden namen wij in dit deel verschillende bijdragen op over de museale sector.

Annemarie de Wildt en Dyonna Benett onderzoeken in ‘Museale meerstemmigheid op Curaçao’ welke musea er op het eiland zijn, welke beelden die musea geven van geschiedenis en erfgoed, en hoe bezoekers hierop reageren. Zij stellen dat de museale wereld lang werd gedomineerd door witte, koloniale opvattingen, maar dat er sinds 2000 sprake is van een duidelijke kentering en meer aandacht en waardering voor Afro-Curaçaos erfgoed. Het gehele museale en monumentale landschap geeft ruimte aan verschillende perspectieven, wat juist een heel interessant beeld oplevert, schrijven zij, zowel van belang voor natievorming als nation branding, dus voor zowel de lokale bevolking als toeristen.

In ‘Musea, monumenten en Arubaans identiteitsbesef’ beschrijft Artwell Cain het Arubaanse erfgoedveld (musea, monumenten) en laat hij een aantal Arubaanse erfgoedsspecialisten aan het woord over de uitdagingen die zij zien. Die liggen deels in de sfeer van de kleinschaligheid en het gebrek aan middelen, maar niettemin is er ook veel optimisme. Cain concludeert dat Arubanen sterk hechten aan hun cultuur en erfgoed en dat die zowel van belang worden geacht voor natievorming als voor nation branding – dit wordt op Aruba niet als een tegenstelling gezien. Sterker nog, Arubanen delen hun cultureel erfgoed graag met de toerist, omdat het toerisme de motor van de economie is.

Valika Smeulders belicht in haar bijdrage ‘Postkoloniale onderhandelingen’ hoe het culturele erfgoed van de Cariben en in het bijzonder van Curaçao – maar in veel mindere mate Aruba en Bonaire – een plaatsje kreeg in de Nederlandse museale wereld. Dat ging niet vanzelf, blijkt uit haar analyse van de geschiedenis en actualiteit van historische, volkenkundige en kunstmusea. Heel lang waren de Antillen onzichtbaar, alsof hun geschiedenis, inwoners en culturen niets met Nederland te maken hadden. Dat veranderde in de laatste decennia, mede in de context van de herontdekking van de slavernij en de groeiende aanwezigheid en *voice* van de Antilliaanse gemeenschap en van een aantal nu toonaangevende kunstenaars.

Het is, ook in deze bundels, vaak gezegd: Papiaments is veruit het belangrijkste en meest unieke culturele erfgoed van de drie eilanden. Er is inmiddels veel geschreven over het ontstaan en karakter van deze taal, over de wisselende waardering en ambivalente emancipatie ervan. Veel minder is echter onderzocht dat en hoe het Papiaments, een levende taal immers, sterk in beweging blijft. Ronald Severing beschrijft hoe de taal zich ontwikkelt onder invloed van het onderwijs en per sociale klasse kan verschillen, maar evenzeer door de komst van migranten en de opkomst van jongerentaal en alle nieuwe media.

Gedurende het grootste deel van de koloniale periode was Curaçao veruit het belangrijkste eiland van de zes Nederlands-Caribische eilanden, die niet zomaar werden aangeduid als ‘Curaçao en onderhorigheden’. De vestiging van de Lago op Aruba bracht een ommekeer voor Aruba, net als de toerismeboom dat later voor Sint Maarten zou doen. Van de Benedenwindse Eilanden bleef

Bonaire echter nog lang in de schaduw staan. Vandaar dat er ook heel weinig over het eiland werd geschreven en het veelal zonder veel toelichting werd beschouwd als een dromerige uithoek. Dit is in de laatste decennia razendsnel veranderd, onder invloed van de staatkundige veranderingen, het toerisme en nieuwe migraties. In 'Bonairiaans erfgoed: nostalgie en uitdagingen' bespreken Liliane de Geus, Stacey Mac Donald, Gert Oostindie, Alex van Stipriaan en Nicole Vermeer veranderende opvattingen over lokaal erfgoed, geven zij een beeld van hedendaags erfgoedbeleid en laten zij een aantal prominente Bonairianen aan het woord over de hedendaagse uitdagingen.

De daaropvolgende twee bijdragen geven een inkijkje in hedendaagse beleidspraktijken. Onderwijs is onmisbaar bij het overdragen én overdenken van cultureel erfgoed. Gebaseerd op zijn grote ervaring in zowel het Arubaanse onderwijsveld als de Caribische discussies en debatten rond erfgoed en de rol van UNESCO hierbij, schetst Luc Alofs hoe erfgoedonderwijs in de praktijk kan worden ingericht. Hij beschrijft de wijze waarop dit onderwijs kan worden ingericht en ook hoe dit zich kan verhouden tot natievorming en nation building – in dat verband reflecteert hij ook over het risico van commercialisering en de beleidsdilemma's die dat meebrengt.

Margo Groenewoud combineert haar ervaring zowel in discussies over geschiedenis en erfgoed als in collectiebeheer in haar bijdrage 'De digitale toekomst voor Caribisch erfgoed in het Koninkrijk'. Digitalisering biedt veel mogelijkheden om cultureel erfgoed – denk aan allerlei soorten collecties, van archieven en bibliotheken tot oral history en kunsten – breder en zonder belemmeringen beschikbaar te krijgen. Daarmee kunnen meer inclusieve verhalen worden bewaard en verteld. Voor het opzetten van zo'n Koninkrijksbreed digitaal erfgoedarchief en voor de verdere ontwikkeling van hierop gebaseerd onderzoek zijn visie nodig, samenwerking, en uiteraard financiële middelen. Groenewoud eindigt met concrete aanbevelingen over de wijze waarop dit kan worden aangepakt.

In een korte epiloog trekken Rose Mary Allen, Luc Alofs, Valika Smeulders en Liliane de Geus, denkend vanuit de praktijk van de drie eilanden, enkele conclusies vooral over de uitdagingen die zij zien voor het domein van het culturele erfgoed binnen de parameters van natievorming en nation branding.

Wat in de twee delen van *Antilliaans erfgoed* vrijwel niet aan bod komt, is een inbedding in bredere debatten over Caribische identiteit en erfgoed, en überhaupt een bezinning op dilemma's in deze sfeer en de wijze waarop andere kleine, al dan niet onafhankelijke (ei)landen hiermee omgaan. Dit krijgt een plaats in een Engelstalige vervolgstudie.³ Voorlopig hopen wij met deze tweedelige bundel al veel informatie, nieuwe inzichten en stof tot nadenken te bieden.

Noten

- 1 Nation branding houdt net als natievorming sterk verband met nationale identiteit, maar is veel meer dan het eerste verbonden met commerciële doelstellingen, zoals industriële marketing en internationaal toerisme. Daarbij wordt veel gebruik gemaakt van gemakkelijk ‘verkoopbaar’ erfgoed, bijvoorbeeld lokaal voedsel of muziek. Het beeld dat hierbij wordt geschetst hoeft echter helemaal niet overeen te komen met de lokaal beleefde werkelijkheid. Toch kan die van bovenaf gecreëerde collectieve identiteit ook lokaal worden toegeëigend in retoriek en sociale omgang, zoals de nationale slogan ‘One Happy Island’ van Aruba. Onomstreden is het echter meestal niet.
- 2 [<https://www.kitlv.nl/traveling-caribbean-heritage/>].
- 3 A. van Stipriaan, L. Alofs & F. Guadeloupe (red.), *Traveling Caribbean Heritage* (werktitel, 2021).